

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Решетнікова Т. П., Фурдак Т. Д.
Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. В статті розглядаються питання формування естетичного смаку як важливої складової мистецько-педагогічної освіти на прикладі основних положень монографії Калашник Н. Г. «Естетичні смаки: їх витoki і формування».

Ключові слова: естетичний смак, естетичне почуття, естетичний ідеал.

Анотация. Решетникова Т. П., Фурдак Т. Д. Формирование эстетического вкуса как важная составная художественно-педагогического образования. В статье рассматриваются вопросы формирования эстетического вкуса как важной составной художественно-педагогического образования на примере основных положений монографии Калашник Н. Г. «Эстетические вкусы: их истоки и формирование».

Ключевые слова: эстетически вкус, эстетическое чувство, эстетический идеал.

Annotation. Reshetnikova T., Furdak T. The formation of an aesthetic taste as the most important component of art-pedagogical education. The questions of formation of aesthetic taste as an important component of art-pedagogical education based on the main points of the monograph by N. Kalashnik «Aesthetic tastes: their sources and formation».

Key words: aesthetical taste, esthetical feeling, esthetical ideal.

Постановка проблеми, мета статті. Серед значної кількості літератури з етико-естетичного виховання є такі проблеми, що займають особливе в ній місце. Наприклад, питання формування естетичного смаку у дітей та молоді. Тож не дивно, що кожна нова спроба дослідників запропонувати більш ефективні форми впливу на процес розвитку, становлення і вдосконалення естетичного смаку викликає підвищену увагу та зацікавленість у педагогів.

Однією з таких оригінальних робіт є монографія Калашник Н. Г., в якій поєднані історичні, філософські, культурологічні, етнічні та релігійні чинники формування естетичного смаку. Дана стаття має на меті зробити короткий огляд наукової доробки кандидата педагогічних наук, доцента, професора Запорізького юридичного інституту МВС України Калашник Н. Г. «Естетичні смаки: їх витoki і формування». Книга вийшла з друку в 2002 році у Харкові і може стати в нагоді молодому вчителю мистецьких дисциплін.

Вказана монографія складається з семи розділів. В 1-2 розділах аналізуються історико-філософські аспекти трансформації поняття «естетичний смак»; окремо виділяються суттєві ознаки естетичного смаку українців як складової національного менталітету. В 3-4 розділах книги досліджуються психолого-педагогічні чинники формування естетичних смаків різних за віком та можливостями до творчості дітей; пропонується методика виявлення рівнів розвиненості естетичних смаків і їх формування в процесі навчання в школі.

П'ятий розділ присвячено розгляду питання про вплив мистецтва на розвиток естетичних смаків у дорослих людей. Методика визначення наявності естетичних смаків та система оцінювання при проведенні соціолого-психологічних досліджень знайшла відображення в 6-му розділі монографії.

Завершує дослідження вказаної проблеми 7-й розділ «Формування естетичних смаків у педагогів як передумова викладацької діяльності», де розкриваються окремі аспекти питання щодо вдосконалення естетичних смаків людини через систему самоосвіти і самовиховання.

Отримані результати. Монографія Калашник Н. Г. написана на основі залучення значної кількості фактологічного матеріалу, в тому числі й соціологічних досліджень, різноманітних літературних джерел, містить цікаві роздуми та аргументовані висновки. Серед них є й пропозиція розглянути питання про необхідність виділення науки про смак – густосології – в окрему галузь знання, яка б могла посісти місце на перетині культурології та естетики.

Узагальноючі спостереження автора на першому етапі дослідження, можна дійти висновку про те, що кожна культура, цивілізація, нація формує власні естетичні потреби, систему естетичних цінностей, виробляє критерії визначення доброго смаку. В той же час, у всіх творчо обдарованих натур шлях до власної творчості пролягає через засвоєння та

оцінку вже здобутого іншими поколіннями та прорив за межі наявного, коли воно перестає задовольняти суб'єкта. Отже, соціально-історична детермінація і розвиток естетичного смаку фактично виключає суб'єктивістську орієнтацію особистості.

В книзі «естетичний смак» характеризується в соціальних параметрах. Аналіз цієї категорії естетики пов'язується з проблемами виховання дітей в дошкільному та шкільному віці, з процесом соціально-природного і духовного самовдосконалення людини в цілому і педагога зокрема. Автор розглядає поняття «естетичного смаку» діалектично, через категорію особливого, яке не є всезагальним, і в той же час, не виступає як одиничне, оскільки знаходиться між ними. Розкриваючи історичні особливості вітчизняної культури, окремо виділяються суттєві ознаки естетичного смаку в українців. Огляд культурної спадщини народу, аналіз психолого-педагогічних чинників, які впливають на процес формування естетичних смаків, призводять автора до твердження про те, що

- естетичні смаки та естетичну культуру потрібно виховувати з дитинства і це має стати умовою всебічного та гармонійного розвитку особистості, її змістовного майбутнього життя;
- формування творчої особистості, здібностей та обдарувань юного громадянина значною мірою залежить від його загальної культури, естетичної свідомості, від рівня сформованості естетичного смаку;
- естетичні смаки багато в чому зумовлюють творчій шлях людини;
- зазначена проблема пов'язана з естетикою, педагогікою, психологією та методологією пізнання;
- естетичний смак, як деяка цілісність, як субординація естетичного ідеалу та естетичного почуття, формується не лише мистецтвом, а й усією практично-духовною діяльністю людини.

Цікавими, як на нашу думку, є міркування Калашник Н. Г. і стосовно розвитку духовності в українському суспільстві. Характерною ознакою

сучасної культури, зазначається в монографії, є роз'єднання естетичних ідеалів з естетичним корінням культури [1, с. 91, 147]. Підтвердженням цьому є живучість багатьох забобонів, незважаючи на сучасні досягнення науки і ренесанс релігії, що засвідчує про нерозвиненість смаків українства, численність вад та недоліків, котрі штовхають молоду людину на злочинний шлях [1, 154-155]. Низький професіоналізм, що процвітає в творчості і демонструє поганій смак [1, 91], суттєво впливає на формування смаків і у дітей [1, 128-129]. Зростання криміногенності молодіжного середовища найчастіше пов'язане з тим, що молоді люди шукають найлегшого шляху в житті, не бажають невтомно вчитись і пізнавати прекрасне, будувати своє життя в дусі християнської моралі [1, 155]. Це спосіб сприйняття людини, для якої прагматизм буття перемістив духовність на периферію свідомості та поведінки людей, або зовсім відкинув як непотрібне.

В минулому, зауважує автор, людей завжди хвилювала і надихала на творчість проблема Вічного Життя – віра в Бога-Творця [1, 91]. Потужним стимулятором формування естетичних смаків пересічних українців упродовж багатьох століть була православна Церква, а в західних областях України – інші конфесії (римо-католицька, лютеранська, греко-католицька). Сьогодні ж спостерігається зниження вимог молоді до своєї поведінки, потяг до спрощених форм сприйняття дійсності та мистецтва. На думку Калашник Н. Г., причиною такого стану є зростання впливу масової культури на свідомість молоді людини [1, с. 85, 154-155].

Окрім цього, сучасна освітньо-виховна система у своїй більшості не приділяє належної уваги прищепленню естетичної культури [1, 144]. Тому процес етико-естетичного впливу на молодь носить нескерований характер і є незабезпечений належною методологічно розробленою системою виховання естетичних смаків юнацтва.

В книзі, де йдеться про вплив сучасного мистецтва на розвиток естетичних смаків у дорослих людей (5-й розділ монографії), наводиться розгорнута характеристика різних напрямів художньої діяльності, втілення смаків у мистецтві. На прикладі посилань до літературних джерел переконливо доводиться необхідність широкого залучення дітей та молоді до творчості, виховання розвинуеного естетичного і художнього смаку [1, 184-187].

На особливу увагу заслуговує термінологія, якою користується автор. Характеристика смаку подається в наступних термінах: побутовий смак; масовий естетичний смак; пластичний смак; техногенний смак; утопічний масовий смак; етносмак; природний смак.

Можливо, з метою передачі більш широкого спектру відтінків естетичного смаку та урахування ступеню його розвиненості в людині, в монографії наводяться також приклади невибагливого смаку, спотвореного смаку, розвинуеного і нерозвинуеного смаку, недорозвинуеного, неповно розвинуеного, малорозвинуеного смаку, поверхового смаку, підвищеного та поглибленого смаку, - хоч традиційний підхід до класифікації естетичного смаку передбачає його поділ на розвинений і нерозвинений, естетичний і художній, добрий та поганий.

Іншим різновидом смаку людини, в якому присутній естетичний елемент, є на думку автора: смак до політичної і громадської діяльності, смак до винахідництва в науці та техніці, смак до будь-якої розумової діяльності, смак до розумової праці, смак до будь-якої праці, смак у доборі найвлучнішого слова, об'єднання слів у вирази, речення, користування синонімами й антонімами тощо, смак до прояву пластичних здібностей.

Вживання в такому сенсі «естетичного смаку» надто розширює обсяг означеного поняття, в певній мірі навіть ускладнює сприйняття його у зв'язку з нечіткістю визначень по тексту. Іноді такий підхід призводить до повного ототожнення «естетичного смаку» з поняттям «естетичний ідеал»,

що є не зовсім правомірним, оскільки ця категорія виконує роль посередника в естетиці, поєднуючи естетичний ідеал та естетичне почуття як соціальне і природне в людині. Саме естетичний ідеал надає всім естетичним властивостям особистості цілеспрямований і яскраво виражений характер. За своїм змістом естетичний ідеал є образ бажаного майбутнього, який виникає у особистості в процесі випереджаючого зображення нею соціальної дійсності, що не зовсім відповідає естетичному смаку як категорії.

Важливо, щоб під «естетичним смаком» розуміли не тільки виключно позитивно-естетичне в оцінюванні об'єкта чи суб'єкта. Адже «естетичний смак» може виступати критерієм в розумінні і естетичної дисгармонії. Це особливо переконливо сьогодні демонструє процес оцінювання предметів та явищ в сучасному мистецтві.

Продовженням розмови про естетичний смак є переведення його в площину діяльності людини, а саме здатності її до розвитку, формування власного естетичного смаку, або ж навіть його виправлення, збагачення, викривлення, поглиблення, підвищення [1, 243-247].

Концепцію формування естетичних смаків у художньо обдарованих дітей автор виводить з теорії психології художньої творчості, яка зводиться до таких моментів:

- виявлення ознак художньої обдарованості;
- спостереження за становленням цих ознак з метою спрямування здібностей у доцільне русло;
- рекомендація пройти курс навчання у відповідних навчальних закладах освіти з метою поглиблення власного смаку;
- поступове здійснення переходу від репродуктивної діяльності до оригінальної творчості при втіленні задуму.

Дослідниця аргументовано розкриває діалектику творчого начала, природи естетичного смаку. Особливий акцент зроблено нею на думці про

те, що естетичний смак - це система емоційних та раціональних пріоритетів, ціннісних орієнтацій в будь-якій сфері життєдіяльності людини. В ньому органічно поєднані неусвідомлене і усвідомлене. Важливе місце естетичного смаку людини полягає в тому, що будучи соціально детермінованим як політичні чи то моральні домінанти, він несе на собі відбиток індивідуальності, життєвого досвіду та устремлень особистості. Для творчої особистості така властивість є дуже суттєвою, оскільки забезпечує через естетичний смак неповторність та оригінальність відображення, перетворення зовнішнього світу в творчості. Естетичний смак спирається на відповідні почуття, а естетичне почуття через естетичний смак змушує працювати людську уяву.

В монографії наводяться приклади естетичних смакових уподобань жінок різних вікових категорій (їхній естетичний смак характеризується як обмежений за обсягом, але глибший за своїм змістом) та чоловіків (естетичний смак яких виявляється глибшим за змістом, але подилетантськи звуженим до якихось фрагментів буття) [1, 232].

Естетичний смак опиняється в центрі естетичної творчої здібності людини. Він не лише сам постійно розвивається і вдосконалюється, але й робить значний внесок в формування характерних для особистості рис, таких, як відхилення від шаблонності, наполегливість в реалізації того образу майбутнього, який склався в її уяві на підставі вироблення та споживання певних естетичних та художніх цінностей. В самій емоційно-інтелектуальній оцінці, здійсненні ціннісних орієнтацій, естетичний смак співвідносить оцінювані ним явища з системою об'єктивних цінностей, які є характерними для того чи іншого суспільства, соціальної групи, зафіксованих головним чином в результатах чуттєвого пізнання світу. В такому співвіднесенні може виявитися незадоволеність наявними цінностями, пошук інших і прагнення створювати нові.

Результати естетичного сприйняття через відповідні переживання та емоції виступають важливими стимуляторами творчості і закріплюються в естетичному почутті. Естетичне почуття визначає творчий процес передусім на несвідомому, а потім і на свідомому рівні. Естетичне почуття, на відміну від прийдешніх емоцій, переживань та задовольень, сформувавшись, закріплюється в спеціальному психофізіологічному механізмі, який забезпечує можливість постійного функціонування цього утворення. В процесі формування естетичне почуття набуває характеру інструмента безмежного вдосконалення людини під впливом все зростаючого потоку інформації, що виникає на основі прагнення індивіда задовольнити свою естетичну потребу.

Дослідники творчості справедливо відмічають, що митці майже ніколи не бувають задоволені результатами власної діяльності, тому постійно знаходяться в стані дискомфорту. Постійна спрямованість естетичного почуття на творчість, перетворює його в «збурювача» внутрішнього спокою особистості, що володіє властивостями не споглядати красу, а творити її. Таким чином, здебільшого на неусвідомлюваній ще стадії розглядуване нами почуття стає чи не головним збудником мотиву до творчої діяльності.

Висновки та подальший напрямок дослідження. Монографія є спробою автора дати ґрунтовний аналіз витоків і шляхів формування естетичних смаків у дітей та молоді на сучасному етапі розвитку освіти; відобразити об'єктивно назрілі потреби оновлення педагогічної науки; розкрити нові можливості у вирішенні нагальних проблем виховання учнів, визначити послідовність кроків на шляху до їх розв'язання. Тому, на нашу думку, робота буде сприяти подальшим пошукам, стане в нагоді молодим вчителям мистецьких дисциплін.

В частині визначення категоріально-понятійного апарату естетики як дисципліни, що вивчається у вищих навчальних закладах, дана

доробка є корисною і доцільною, адже поданий в ній історичний, соціологічний матеріал може бути використаний в лекціях, студентських пошукових роботах.

Тим не менш, не можна сказати, що робота взагалі позбавлена недоліків, політичних кліше, які далеко відстоять від науковості. Наприклад, наводиться характеристика Валуєвського указу [1, 71], яка суперечить загальновідомим фактам в історії; відомості про систему навчання дітей в Запорізькій Січі [1, 105] без будь-якого посилання на першоджерела та ін., та це не змінює загалом позитивної оцінки самої монографії.

Література

1. Калашник Н. Г. Естетичні смаки: їх вигоки і формування. – Х., 2002. - 341 с.